

Tylińska, Ewelina

"Uniwersytet Jagielloński 1918-1939", Julian Dybiec, Kraków 2000 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 46/2, 184-187

2001

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

w Niemczech. Pozostaje mi tylko podzielić ubolewanie autora, że wciąż jeszcze nie są one wykorzystywane w szkolnych podręcznikach do historii.

Bezsporną zaletą recenzowanej książki są referaty poświęcone omówieniu archiwalnych dokumentów i materiałów dotyczących pobytu Polaków na Syberii i Dalekim Wschodzie, ukazujących działalność polskich instytucji naukowych, które prowadziły zakrojone na szeroką skalę badania tych obszarów.

Świadome ukrywanie przez długie lata prawdy o tragicznym losie Polaków w Rosji carskiej i ZSRR, jakiego dopuszczały się organa władzy radzieckiej, było przyczyną podejrzliwości i braku zaufania we wzajemnych stosunkach między Polakami i Rosjanami. Książka *Syberia w historii i kulturze narodu polskiego*, będąca rzetelną, obiektywną, wszechstronną i dogłębną analizą tej problematyki, wnosi istotny i pozytywny wkład w polepszenie wzajemnych stosunków między naszymi dwoma narodami.

Trudno nie zgodzić się z opinią Antoniego Kuczyńskiego, iż temat Syberii w dziejach i kulturze narodu polskiego bynajmniej nie został wyczerpany. W toku prac badawczych zarówno polscy, jak i rosyjscy uczeni wciąż odkrywają nowe aspekty i wątki, napotykać nieujawnione dotychczas fakty i dokumenty. Udział w tych badaniach specjalistów z różnych dziedzin wiedzy – historyków, etnologów, politologów, psychologów, socjologów – na pewno zaowocuje nowymi odkryciami. Wydaje się, że słabo do tej pory opracowany problem obecności Polaków na rosyjskim Dalekim Wschodzie powinien zainteresować również uczonych tego regionu.

Tłumaczyła *Anna Kędziorek*

N.I. Dubinina
(Chabarowsk)

Julian D y b i e c : *Uniwersytet Jagielloński 1918–1939*. Kraków 2000 Polska Akademia Umiejętności, 760 s.

Publikacja Juliana Dybca jest pierwszą książką poświęconą działalności Uniwersytetu Jagiellońskiego w okresie międzywojennym. Jak zauważa autor, epoka ta w dziejach uczelni krakowskiej została dotychczas tylko częściowo opracowana. Burzliwość owych czasów, następujący wówczas gwałtowny rozwój życia akademickiego nie ułatwia pracy badawczej, chociaż UJ jest jedyną uczelnią posiadającą własną bibliografię autorstwa Kazimierza Tatarowicz i Heleny Lipskiej. Dybiec korzysta z fragmentarycznych opracowań z 1964 r. tworzących jubileuszowe księgi wydziałowe oraz ze studium Stanisława Piecha. Natomiast tematykę dotyczącą udziału kobiet w życiu akademickim podejmują prace Urszuli Perkowskiej oraz Jadwigi Suchmiel. Opracowania te nie obejmują całokształtu działalności UJ. Autor wskazuje także na brak wydawnictw źródłowych

dotyczących tego okresu. Niedostatek materiałów oraz względy ideologiczne w epoce powojennej nie pozwoliły do tej pory na stworzenie wyczerpującego tematu dzieła. Dybiec przystępując do pracy pragnął uniknąć archaiczności metody i konstrukcji. Takie właśnie zarzuty wysunął wobec najnowszych nawet opracowań dziejów polskich uniwersytetów. Cytując autora, „po raz pierwszy szeroko potraktowano w pracy zagadnienia dotyczące nauczycieli, pracowników UJ, charakteryzując ich status prawny, materialny, poziom wykształcenia, stosunki towarzyskie, postawy polityczne“ (s.7). Wiele faktów – jak rozwój badań prowadzonych przez pracowników UJ – zostało podanych po raz pierwszy.

Odrodzenie państwa polskiego postawiło uniwersytet przed wielkimi wyzwaniami. Przeprowadzona przez autora analiza dokumentuje zmagania uczelni z nową sytuacją. UJ stracił pozycję niemal jedyne źródła kultury i nauki na ziemiach polskich. Jednocześnie pozostał liderem, wzorem dla nowo powstających placówek. Nie tylko kształcił przyszłych pracowników naukowych dla Wilna, Warszawy, Poznania ale ofiarował również etos, metody badawcze. Zadaniem uczelni krakowskiej było wypracowanie nowego modelu wszechnicy – odpowiedniego w nowej sytuacji dziejowej – oraz przekazywanie osiągnięć. Stanowiło to ambitny cel, często wymuszało bolesną konfrontację z rzeczywistością. Niemniej jednak, jak dokumentuje Dybiec, uniwersytet wyszedł z tych zmagania zwycięsko, pozostawił po sobie nową jakość. Zorganizowano różnorodne studia, zaznaczono pozycję nauki polskiej na forum międzynarodowym. Wybitni pracownicy uniwersyteccy wykształcili następców.

Cała praca oparta jest na szerokiej podstawie źródłowej. Dybiec wykorzystał z powodzeniem przede wszystkim dokumenty archiwalne. Autor przyznaje, że ten rodzaj źródeł przedkładał nad pamiętniki i korespondencję. Prawdopodobnie materiały te przydałyby bardziej żywego i anegdotycznego charakteru recenzowanej książce. Wiele interesujących informacji o życiu i roli uczelni autor zaczerpnął z prasy krajowej w tym: krakowskiej. Poza tym Dybiec sięgnął do drukowanych dokumentów źródłowych. Wśród nich należy wymienić dzienniki urzędowe MWRiOP, statuty uniwersyteckie, wewnętrzne druki uczelni. Skrzętnie zebrany materiał pozwolił na nader dokładną rekonstrukcję sytuacji panującej na UJ. Opisano kluczowe wydarzenia, jak i logiczne ciągi faktów – fascynująco rysuje się (mówiąc językiem menadżerów) „polityka zarządzania zasobami ludzkimi“. Układy i stosunki międzyludzkie przynoszą ducha tamtej epoki, odsłaniają kulisy znanych już zdarzeń. Źródłowy charakter pracy umożliwił dogłębne zbadanie zagadnienia oraz nadał specyficzny kształt opracowaniu.

Książka dzieli się na osiem rozdziałów, każdy z nich tworzy wyodrębnioną całość. Poszczególne aspekty omawianych problemów autor przedstawia w licznych podrozdziałach. Dwa pierwsze rozdziały poruszają sprawy podstawowe: zabezpieczenie materialne uczelni, jej struktury organizacyjne, model funkcjonowania. Kluczowe znaczenie mają daty nowych ustaw akademickich: z lat 1920

oraz 1933. Wewnętrzny układ tych aktów prawodawczych warunkuje sposób opisanie statutów, władz i jednostek organizacyjnych. Natomiast dwie wspomniane daty pełnią rolę niejako wsporników, kolumn podtrzymujących konstrukcję książki.

Kolejne rozdziały dotyczą zarówno spraw personalnych, jak i sposobów zarządzania uczelnią. Części III oraz V poświęcone są ludziom – pracownikom oraz młodzieży akademickiej. Opis tych dwóch grup charakteryzuje się ujęciem psychologiczno-socjologicznym. Autor omawia kwestie ideowe środowiska uniwersyteckiego oraz przedstawia ludzi w ujęciu społecznym. W tym miejscu czytelnik dochodzi do najbardziej wartościowej, a zarazem najbardziej interesującej części opracowania.

Jak zauważył sam autor, dotychczasowe prace pomijały ten fascynujący aspekt jakim jest życie naukowców i studentów. Opisując codzienną egzystencję w każdym jej wymiarze, Dybiec przywrócił naszej zbiorowej pamięci dużą grupę ludzi. Tworzyli oni, dzięki swej specyficzności, swoistą warstwę społeczną, „mikrokosmos“. Swą odmienność zawdzięczali uprawianemu zawodowi – pracy naukowej. Działalność ta wpływała na sposób życia, spędzanie wolnego czasu i krąg znajomych. Wspomniana grupa ludzi budowała unikalną tkanę społeczną. Praca Dybca przywróciła ją do życia. Znacząca epoki znajduje się w uprzywilejowanej sytuacji – podczas lektury sięga do zasobów swej wiedzy samodzielnie odtwarzając klimat i tło epoki. Szkoda jednak (do czego autor sam się przyznaje), iż wykorzystany materiał źródłowy oraz sposób relacjonowania spowodowały stonowanie kolorytu owego zjawiska. Osobiste relacje, anegdoty przybliżyłyby nieco blask i żywotność tamtego świata nieznanego współczesnej młodzieży.

Kolejne rozdziały poświęcone są strukturom organizacyjnym oraz metodom postępowania przyjętym w owym środowisku. Daje się odczuć wyjątkowa skrupulatność, z jaką Dybiec zrekonstruował fakty i atmosferę. Nie sposób mówić o jakiegokolwiek powierzchowności w pracy. Przykładowo temat „Organizacja nauczania“ opracował osobno dla każdego z czterech wydziałów, każdej występującej specjalności oraz dla wszystkich istniejących na uniwersytecie studiów. Podobnie potraktował zagadnienie kierunków rozwoju badań naukowych. Omówił z osobna wszystkie nauki występujące na uczelni.

Dwa ostatnie rozdziały ujmują kwestie uniwersyteckie w innym kontekście. Dotychczas poruszane problemy ograniczały się do spraw ściśle wewnętrznych. Natomiast części VII i VIII dotyczą funkcji uczelni wobec zewnętrznego „świata“. Uniwersytet, jak wszystkie hierarchiczne organizacje, cechuje skłonność do zamykania się oraz życia wyłącznie wewnętrznymi problemami. Poza tym system szkolnictwa wyższego sam „produkuje“ swych przyszłych członków i twórców. Wstępują oni w mury uczelni jako ludzie bardzo młodzi i jeszcze nie uwikłani w żadne zobowiązania wobec świata. Bardzo często pozostają wewnątrz tego samego systemu do końca swych aktywnych dni.

Pokusa wyalienowania się, stworzenia „państwa w państwie“ jest bardzo duża. Model taki funkcjonował w monarchii habsburskiej oraz w cesarstwie niemieckim. Jednak Uniwersytet Jagielloński różnił się od innych uczelni swoją rolą, znaczeniem dla mieszkańców trzech zaborów. W niepodległej Polsce potrzeby i obowiązki uległy zmianie, lecz nie zanikły. Nowe czasy i własne państwo stwarzały nowe, wyższe wymagania. Uniwersytet zdawał egzamin wobec ojczyzny i światowego życia naukowego. Końcowe rozdziały opowiadają o służbie pełnionej przez UJ, o sposobach sprostania tak trudnym zadaniom.

Reasumując, należy stwierdzić, iż czytając książkę Juliana Dybca podążamy trzema ścieżkami. Pozwala nam ona obserwować ludzi tworzących wspólnotę akademicką – profesorów, studentów, zespoły pracowników. Są oni nam bardzo bliscy, niektórzy odeszli stosunkowo niedawno. Ich duch, jak twierdzi autor, przenika naszą codzienność. Badamy również podstawy materialne i prawne owej rzeczywistości, odkrywając jej związki z teraźniejszością. Trzeci ślad prowadzi w głąb Polski i w świat. Odtwarza wszelkie osiągnięcia i laury zdobyte poza granicami kraju. Dokumentuje wielką pracę i poświęcenie ofiarowane polskiej administracji, szkolnictwu, służbie zdrowia. Wielce pomocne są w tej wędrówce tabele i zestawienia zamieszczone w tekście oraz indeksy. Należy mieć nadzieję, iż powstaną wkrótce opracowania dziejów innych uczelni polskich oraz że ich autorzy sięgną po metody badawcze i sposoby konstrukcji zaprezentowane przez Juliana Dybca.

Ewelina Tylińska
(Warszawa)

Tadeusz Marian Nowak : *Polskie tłumaczenia europejskiej literatury wojskowej dokonane w XVI–XVIII wieku*. Warszawa 2000 Wydawnictwo Retro-Art, 184 ss.

Profesor Tadeusz Marian Nowak jest wybitnym znawcą historii wojskowości, w tym również historii staropolskiego piśmiennictwa wojskowego. Jego obfity dorobek naukowy w tym zakresie ogłoszony został w wielu artykułach naukowych (zamieszczonych głównie w „Studiach i Materiałach do Historii Wojskowości“) i książkach (m.in. w obszernej pracy pt. *Cztery wieki polskiej książki technicznej (1450–1850)*, Warszawa 1961), a jego tłumaczenia europejskiej literatury wojskowej i publikacje obcych źródeł wniosły cenny wkład do nauki polskiej. Syntetycznym ujęciem badań Nowaka na tym ostatnim polu jest jego praca *Polskie tłumaczenia europejskiej literatury wojskowej dokonane w XVI–XVIII wieku*. Uznać ją można za opracowanie nowatorskie w dotychczasowej literaturze naukowej. W pracach dotyczących rozwoju polskiego piśmiennictwa